

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

44863

Franc Jožef I.

V spomin
petindvajsetletnice sreberne
poroke

Njunih Veličanstev

sestavil
Josip Ciperle.

Druséga natica.

V Ljubljani l. 1879.

Na svitlo dalo in založilo slovensko učit društvo.
Natisnil R. Milic.

24. 1937

Cesar Franc Jožef I.

Cesarica Elisabeta.

CESAR
Franc Jožef I.

V spomin
petindvajsetletnice sreberne
poroke

Njiju Veličanstev

sestavil
Josip Ciperle.

Druzeqa natisa.

V Ljubljani l. 1879.

Na svitlo dalo in založilo slovensko učit. društvo.

Natisnil R. Milic.

44863

030023308

Uvod.

Po vseh krajih avstrijskega cesarstva se delajo velikanske priprave, da se praznuje dostojno 24. april letošnjega leta. Od vseh krajev prihajajo izjave zvestobe in vdanosti avstrijskih prebivalcev na cesarjev dvor. Vsaka dežela, vsaka občina, celo vsak kraj se skuša pred drugim, da vrednejše praznuje dan petindvajsetletnice cesarjevega ženitovanja.

Dné 24. aprila bode minolo 25 let, kar se je poročil naš slavni **cesar Franc Jožef** s svojo soprogo, **cesarico Elizabeto**.

Pred petimi leti, dné 2. decembra 1873, se je praznovala po Avstriji enaka svečanost — petindvajsetletnica Njegovega vladanja. To je bil slovesen dan. A še slovesnejši ima biti dan 24. aprila letošnjega leta, kajti ta dan ne gre samo poslaviti našega vladarja, ampak tudi vladarico.

Čast, ki jo izkazujemo komu, ima še le takrat svoj pravi pomen, ako izvira iz spoštovanja do onega, komur

velja. A spoštovati nam je moči le onega, o komer vemo, da ima zaslug, bodi-si na tem ali onem polji. In naš cesar ima zaslug — zaslug za vso Avstrijo, katerih mu ne more odrekati nikdo.

Namen tej knjižici je, naslikati bralcem slavna dejanja cesarjeva, ktera je izveršil na prid vsej Avstriji in njenim narodom. Ako vsaj nekoliko pomore k izpoznanju in spoštovanju Njega, je dosegla svoj oskromni namen.

J. C.

Cesar Franc Jožef I.

1.

Njegovi stariši.

Rodil se je Franc Jožef dné 18. avgusta 1830 na Dunaji. Njemu oča je bil nadvojevoda Franc Karol, brat prejšnemu avstrijskemu cesarju Ferdinandu. Njegmu mati je bila Sofija, bavarska prinčezinja.

Poglavitno svojstvo njegovemu očetu je bilo usmiljenje do ubozih. To lepo svojstvo je kazal tolikokrat in tako lepo dejanski. Njegovo serce je bilo tako rekoč le za siromake, in njegova roka jim je bila vedno odperta. V vsacem kraji, kjer je prebival le nekaj časa, vedó ljudje pripovedovati lepe vzglede njegove dobrotljivosti. Zato so ga častili in slavili vsi, ki so ga poznali. In kedo ga ni poznal? Na Dunaji in v Išlu, kjer je osobito rad bival, je bil znan vsacemu otroku. Vsakedo ga je pozdravljal, in on je odzdravljal vsacemu brez izjeme s tako hitrostjo, kakor

bi ga hotel prehiteti v pozdravljanji. — S politiko se ni bavil nikdar, a zato toliko bolj s siromaki, ki niso nikdar zastonj prosili njegove pomoči — celo tacim, ki ga niso prosili, je pomogel rad. Umerl je dné 8. marcija lanskega leta, 75 let star, vendar prehitro ubogim, ki so izgubili v njem svojega najboljšega popomočnika in rešitelja iz potreb. Naj v miru počiva! A njegova dobra dejanja bodo živelavedno v spominu hvaležnemu ljudstvu.

S svojo soprogo sta imela razven našega sedanjega vladarja Franca Jožefa še tri sinove: nadvojevodo Maksimilijana, nesrečnega mehikanskega cesarja, in nadvojevodi: Karola Ljudevita in Ljudevita Viktorja.

2.

Cesarjeva mladost.

Za rojstva Franca Jožefa je še živel in vladal njemu ded Franc I., kateri ga je neizrekljivo rad imel. Francova največja radost je bila, kramljati in igrati se z njim. Ali uže leta 1835 — ko je bil Franc Jožef dobro pet let star — je umerl cesar Franc. Takoj po njegovej smerti je bil določen grof Henrik Bombelles odgojitelj mlademu princu. Vendar je bil ta njegov odgojitelj le bolj po imenu, ker v resnici ga je vzgajal grof Koro-

nini. Ta mož ima zaslugo, da je ucepil v serce mlademu princu vsa ona lepa svojstva, katerih je imel njegov oče v tako obilnej meri, on je ohranil njegov značaj vseh izkušnjav, gojil v njem ono resnost in natančnost, ki ga še zdaj posebno odlikuje.

Pod vodstvom grofa Koroninija je ostal Franc Jožef do spomladi leta 1848. Takrat se začne vojska na Laškem. Znani vojskovodja grof Radecki je bil poveljnik avstrijske armadi, ktera se je verlo borila z Lahi. Tudi Franc Jožef je moral tija, da se seznanil z vojskinimi uredbami. Tam je pokazal tudi prvič svoj pogum, svojo neustrašenost in svojo hrabrost. Sam Radecki se mu je čudil, ter skoro nevoljen dejal: „Da bi mi le ne poslali nobenega nadvojevode več iz Dunaja, ti gredó kakor zlodeji v ogenj!“ Lehko si mislimo, da se je odvalil Radeckemu težak kamen od sercá, ko je dobil Franc Jožef povelje iz Dunaja, da ima zapustiti bojišče. Podal se je od tam v Insbruk na Tirolsko, in od todi se je vernil spet na Dunaj.

Leto 1848 je bilo osodepolno ne le vsej Avstriji, ampak tudi vsej Evropi. Kakor skoro po vseh evropskih deržavah, je bila tudi avstrijska vlada absolutna, to se pravi: kar je hotel vladar, se je moralo goditi. Ali v tem letu so se uperla ljudstva,

ter zahtevala večje svobode in novih pravic. Ker se ni dalo z lepo doseči ničesar, so prijela za orožje, ter si hotela s silo priboriti svojih zahtev. Tako se je zgodilo tudi v Avstriji. Kmetje in rokodelci so prijeli za orožje, požigali gradove in morili svojih predstojnikov. A najstrašnejši je bil upor v glavnem mestu Avstrije, na Dunaji. Takrat je sedel na cesarskem prestolu Ferdinand I., ki je nastopil vladno po smerti svojega očeta Franca I. leta 1835. Njegovi dvorniki so mu svetovali, naj pusti s kartečami streljati na vstaše. Ali on se je izjokal, ter izgovoril one nepozabljive besede: „Na svoje Dunajčane ne pustim streljati!“ — In ko se je posrečilo nekterim vodjem vstašev prodreti do njega, ter mu predložiti zahteve avstrijskih narodov, takrat se je še le oddahnil, ter z veseljem jim privolil vse, česar so terjali. Vendar se je odpeljal takoj potem v Insbruk. Od todi se je sicer spet vernil na Dunaj, ali zaradi novih vstaj meseca oktobra, ga je moral spet zapustiti. Podal se je v Olomuc na Moravsko, kjer se je odpovedal vladanju dné 2. dec. l. 1848.

3.

Nastop vladarstva.

Cesarsko krono bi bil imel dobiti Ferdinandov brat Franc Karol. A ta je ni

hotel, ampak jo prepustil svojemu pervorojencu, Francu Jožefu. Prevzel je zatorej cesarstvo z imenom Franc Jožef I., cesar avstrijski.

„Ostani zdrava, mladost!“ je vskliknil žalostno Franc Jožef, ko je prejel žezlo, znamenje cesarski oblasti. „Ostani zdrava, mladost!“ je vskliknil, dobro vedoč, da se ima zdaj odpovedati marsičemu, kar raduje mladostno sercé. Ni mu bilo neznan, da je cesarska krona težka, da so skerbi hude in delo ne majhno. In posebno v onem burnem času — leta 1848. Po avstrijskih deželah je bil sicer pri nastopu njegovega vladanja upor uže skoraj povsod zadušén. A mir je bil le na videz. V persih prebivalcem je še vrela in vrela vihra, ki je le čakala primernege hipa, da spet vzkipi ter se razlije po vseh krajih. Toda po ogerskih deželah še ni bila vstaja skončana, ampak tam je razsajala ravno najbolj. Ogerska se je hotela s silo odtergati od Avstrije. Polk za polkom so odhajali vojaki tija, da ukroté upor, ali bilo je vse zastonj. V tej sili se oberne Franc Jožef do ruskega cesarja, ter ga prosi pomoči. Ta mu jo obljubi prijateljski, in skoro so prijeli Rusi od ene in Avstrijci od druge strani nepokojne Ogre, ter jih srečno premagali.

Lehko bi bilo zdaj cesarju, svojo nevoljo si ohladiti s kervjo vstašev, ter jih obsoditi

vse na smert. A tega ni storil. Pomilostil je vse.

Leta 1852 je potoval sam na Ogersko, da si ogleda na svoje oči tamošnje razmere. Povsodi so ga slovesno sprejemali. V Budapešti, glavnem mestu Ogerskemu, kamor je ravno prišel pred praznikom sv. Rešnjega telesa, so imeli procesijo, ktere se je udeležil tudi sam s tako slovesnostjo, kakor še nikdar prej. Še skoraj slavnejši, nego v Budapešti, je bil njegov sprejem na Dunaji, kamor se je vernil meseca avgusta.

Mislil bi človek, ki bere o ognjevitosti, s katero je vladarja sprejemalo ljudstvo po Ogerskem in na Dunaji, da se to, kar pride zdaj, blezu ni moglo zgoditi.

Ali zgodilo se je.

Bilo je dné 18. februarija 1853. Franc Jožef se gré v izpremstvu samega svojega adjutanta, grofa O' Donella na izprehod po Dunaji. Zdajci ga napade od zadaj nek krojašk pomočnik, imenovan Libeni, z bodalom, s katerim ga sune v zatilnik. A ranil ga je samo lahko. Rešila je cesarja zapona na njegovem vratniku, od ktere je odletelo bodalo, ter se le pol palca daleč zarinilo v vrat.

Adjutant O' Donell in nek dunajsk meščan, Ettenreich, sta prijela napadnika, ter ga izročila policiji.

Kakor bi se mu ne bilo nič zgodilo, se poverne cesar z roko se deržeč za rano s terdnimi koraki v palačo nadvojevode Albrehta.

Ves Dunaj in vsa Avstrija je bila vznemirjena, ko se je izvedel ta zločin. Vse je pomilovalo cesarja, ter se grozilo o morilcu. Še le, ko se je zaslišala novica, da se vladarju ni pripetilo ničesar posebnega, da se Libeniju ni posrečilo, usmertiti ga, so se potolažili ljudje.

Morilca so obsodili na smert. A cesar ni hotel nikakor privoliti, da se usmerti. Želel ga je pomilostiti na vsak način.

Ali vse ministerstvo je bilo proti pomilostitvi. Prigovarjalo je Francu Jožefu, naj le dá svoje privoljenje. A ker se je le branil, se je hotelo odpovedati službovanju, ako se morilec ne kaznuje s smertjo.

S težkim srcem je privolil vladar slednjič, da ima Libeni končati svoje življenje. Umerl je na vešalih.

Brat Francu Jožefu, nadvojevoda Maksimilijan je sprožil misel, naj se v spomin srečne rešitve cesarjeve sezida velikanska cerkev. Povsodi se je jel nabirati denar za njo. Skoro se je začela zidati, zida se uže malo ne 25 let, a še ni izgotovljena. Vendar se bode odperla dné 24. aprila letošnjega leta, v dan petindvajsetletnice cesarjeve sreberne poroke. Do takrat bode uže skoraj dodelana.

4.

Cesarjeva poroka.

Leta 1854 so praznovali na Dunaji ženitovanje cesarjevo z bavarsko princezinja Elizabeto, našo sedanjo cesarico. Dné 21. aprila so jo sprejeli slovesno v Lincu, glavnem mestu Gornje Avstrije. A še slovesnejše in še z večjo navdušenostjo so praznovali na Dunaji nje prihod dné 23. aprila. Nek nov most čez Dunajčico, po katerem se je peljala najpervo po svojem prihodu, je dobil po njej ime „Elizabetin most“.

Poroka se je veršila dné 24. aprila zvečer v avguštinski cerkvi. Drugi dan je bil ves Dunaj sijajno osvitljen, dné 30. aprila je bila v Pratru velika ljudska veselica. Dunajska občina je podelila 40 revnim nevestam, ki so se poročile takrat, vsakej po 500 gld.

Uže od nekdanj so prištevali cesarico Elizabeto najkrasnejšim ženskam. Nje postava je veličastna, nje vedenje ljubeznjivo, nje prijaznost velika. Nje največje veselje sta jéža in lov. Posebno, kadar je na svojem gradu Gödöllö na Ogorskem, jezdari prav mnogo. Na lovu se lahko opazuje nje pogum, nje nevstrašenost in nje brzost v streljanji.

A vsa ta svojstva vendar preseza nje ljubezen do bližnjega, nje usmiljenost in dobrotljivost do siromakov. To je pokazala takoj pri svojej poroki, ko je podelila ubogim

lepo vsoto denarja od svoje dote, to je pokazala o vsakej priliki, kadar se je praznoval v Avstriji kakšen pomenljiv dan, to kaže vselej, kadar je treba pomagati komú iz nesreče. Svitla cesarica je letos šla na Irsko, a ko je čula o strašnej nesreči, vélikem poplavljenji mesta Szegedina na Ogerskem, je darovala iz svoje blagajnice 5000 gl. nesrečnikom in skrajšala odločeni čas bivanja na Irskem. — Bog jo ohrani še mnogo let!

In s cesarjem zaročnica
 En'ga duha in rodú
 Vlada mila cesarica
 Nevenljivega cvetú.
 Kar je v pravo srečo šteto
 Bog obema podeluj,
 Franc Jožefa, Lizabeto,
 Hišo Habsburg obdaruj!

5.

Njih Veličanstvi v zakonu, potovanje po Štajarskem, Koroškem, Kranjskem in Lombardo-Beneškem.

Pervo dete Njiju Veličanstev je dobilo ime po svojej stari materi nadvojevodinji Sofiji. Rodilo se je dné 5. marcija l. 1855. Prihodnje leto je Bog blagoslovil Njiju zakon z drugo

hčerko, nadvojevodinjo Gizelo, roj. 12. julija l. 1856. Perva hčerka je umerla uže l. 1857, ko je bil svitli cesar s cesarico na potovanji po Ogerskem, a druga, nadvojevodinja Gizela je bila poročena l. 1873 dné 20. aprila s princem Leopoldom bavarskim. Svitli cesar je uže ded dvema vzvišenima unukoma.

Cesar je hotel videti sam svojih dežel in se prepričati o njih željah in potrebah, zatorej je potoval l. 1856 na Štajarsko in Koroško 12. — 14. septembra. Na tem potovanji je prišel dné 7. septembra k Sveti kervi pod Velikim zvonom in šel potem na pasterični lednik. — Kraj, kamor je cesarica prišla, imenuje se odsihmal Elizabetino počivališče, a cesar je šel še više do sedla, ki se poslé imenuje Franc-Jožefova višina. Istega leta 17. novembra je visoki vladar zopet odrinil iz Dunaja, ter se mudil tri dni (18., 19. in 20.) s presvitlo cesarico v Ljubljani, obiskala sta cerkve, samostane, bólnice in šole. Ljubljana je oblekla tačas svojo praznično obleko in slavila prihod Njiju Veličanstev; odtodi sta šla v Terst, Benetke in Lombardo-Beneške pokrajine. Po teh deželah je cesar povsodi milosti in dobrote izkazoval. Pregnanci so dobili svoja imenja nazaj, in 25. januarija l. 1857 se je razglasilo splošno pomiloščenje vsem, ki so se pregrešili proti vladi. Mesto Milan je dobilo cesarskih daril nad 100.000 gl.

Nazaj gredé sta se svitli cesar in cesarica le kratko mudila na Kranjskem. Ogle-
dala sta podzemeljsko čudo naše dežele, Po-
stonjsko jamo. Dné 9. marcija sta prišla cesar in
cesarica iz Gorice na deželno mejo, prenočila
v Prestranku, a 10. marcija dopoludne od 9.—11.
ure sta obiskala slovečo jamo. — Od todi sta
odrinila v Ljubljano in naprej na Dunaj. Lepše
ni moči izraziti čutil, katera so tačas pro-
šinjala prebivalce Kranjske dežele, kakor je
storil pokojni dr. Lovro Toman v pesmi:

„Nju Veličanstvoma

ob slavnem povratku iz Talijanskega.

Čula šumenje doneče valov sem jadranskega morja,
Ko je zvihral parobrod z Vama ponosno po njem;
Čula rjojenje radostno sem benečanskega leva,
Čula vriskanja sem jek krasnih lombarških ravnin;
Ko sta stopila na prag mogočne kraljice pomorske.

Kakor megla skadi se v črni noči rojena,
Kadar zabliska se dan, solnce zažene svoj žar:
Podpihovanje splašilo se tak sosedne dežele,
Zmote je vpešal naklep, zlobe kovarske namen,
Ko si prikazal se Ti, ter Carinja s Taboj premila.

Ti si pogumen podal na pot brez trum se vojščakov,
Vergel od sebe si meč, dèl clo tehtnico na stran;
Skazal se v moči največji le lastni vladarjem,
V moči, ki božja lastnost, jih poveliča v nebo:
Velikodušno proglasil si prizanesbo vesolno.

Kamor Te peljal pogled, razpel blagomilo si serce,
 Vsake stopinje je znam velikodušen kak dar;
 Ljudstvu, boljarom, umetnikom: vsem razodel si ljubezen
 Stopil kot oče premil si med družino otrok
 In premagal si tak presoje in staro sovražtvo.

Z oljko si šel, nazaj se verneš z lovorom slavnim,
 Mir Tvoj bil je le cilj, — zmago brez vojsk si dobil;
 Slava zato Ti doni od roda do roda neskončna,
 Vedno slovelo imé Tvoje bo v zgodbi zaslug,
 Bolj ko junakov imena v listih kervavo žareče.

Slava zato Ti, moj Car, slava Ti trikrat, devetkrat.
 Vnema se v persih mi čut, ko Te spet čakam nazaj!
 Ah al kak bi zamogla Te vredno zdaj še sprejeti,
 Ko kar narava krasot, človek kar ima moči:
 Vse Ti skazale v obilnosti ste kronovini italske!

Vendar obupati nočem, ker mi v zavesti lastnina,
 Čudo največje zemljé, preveličasten je hram;
 J a m o P o s t o j n s k o odprem — prečarno poslopje natore,
 Ki pod kamnito zemljó tamno zakrita leži,
 V njem pa je taki zaklad, da slednji osupnen se čudi.

Glej, in ta svet je mojega serca svitla podoba!
 Skrito, kamnito se zdi, v njem pa je čutja procvet,
 V njem resnica, ljubezen, pogúm, zaup in zvestoba,
 Moj je največi zaklad; Vama zato ga odprem,
 Da ob slavnem povratku skažem veselje dostojno!

Nov. 14. sušca l. 1857."

6.

Potovanje po Ogerskem; nemila
 smert; cesarjevič Rudolf.

3. maja l. 1857 sta potovala cesar in
 cesarica na Ogersko. Tudi tukaj so Nja povsod

slavno sprejemali. Občno radost so izbudile besede, katere je cesar govoril tam poslaništvu mesta Bude, rekoč: „Veseli me, ker sem zopet mogel priti, da pokažem cesarici to lepo domovino in da se osebno prepričam, kakô je tukaj in česa potrebuje priljubljena mi Ogerska dežela. Neprestano se trudim, da pospešujem splošno korist tej deželi in vsemu mojemu cesarstvu, da si ohranim zadovoljnost svojih zvestih podložnikov!“ A žalostna vest o smerti cesarjeve hčere Sofije je ogrenila in ustavila to potovanje, cesar sam je l. 1857 meseca avgusta nadaljeval potovanje. V tem je romal cesar tudi v Marijino Celje.

Na teh potovanjih si je svitli cesar pridobil serca svojih podložnikov; vez med vladarjem in podložniki se je vedno bolj jačila.

Vse narode mnogojezične Avstrije je veselo iznenadila vest, da je slavni cesarski rodovini rojeni sin in Avstriji cesarjevič naslednik, pri sv. kerstu imenovan Rudolf. Svečanosti, ki so se zaradi tega veršile, se je ljudstvo povsodi udeleževalo. Čverst na duhu in telesu je rasel dedni princ in uže v četrtem letu se je začelo pri njem učenje. Cesarjevič je doveršil vse, kar gre vedeti doveršenemu pravniku, in tudi v vojaški vednosti je izučen kakor so vojaški častniki, dalje govori vse jezike avstrijskih narodov in druge evropske jezike; potovaje po Avstriji, po Nemškem in

Angleškem si je zbistril um; in ravno kar je v navzočnosti vojaških častnikov govoril o bitvi pri Spihernu v zadnji francosko - nemški vojski. Nedavno je izšla knjiga iz njegovega peresa: „Petnajst dnij na spodnji Donavi“. Cesarjevič ima sedaj 21 let, krepák je na duhu in telesu, veselje in nadeja svojemu očetu; vsi narodi v Avstriji so ponosni na svojega cesarjeviča.

7.

L. 1859, nesrečna vojska na Laškem,
nova ustava.

Hude težave in britkosti so zadevale to leto Avstrijo in cesarja. Sardinska vlada se je od nekdanj trudila o tem, da odterga Avstriji lombardo - beneške dežele. A l. 1859 se je zvezal cesar Napoleon s Sardinsko vlado in z revolucijonarno stranko na Laškem, začela se je vojska, ki se je za Avstrijo nesrečno končala. Pri Solferinu je bila odločilna bitka. Cesar je bil tam, kjer je bila opasnost največja. Vojska se je bila tako hlabro, da je francoski general rekel: „Še nekaj takih zmag in mi pojdemo brez armade domu!“ Francozi in Pijemontezi so izgubili 20.000, Avstrijci 18.000 mož, a zmaga je ostala zaveznikoma.

Avstrija, od vseh zapuščena, je izgubila krasno deželo Lombardijo, za katero se je uže

od nekdanj pretilo mnogo kervi, cesar Napoleon je sicer rekel, da ne zahteva Lombardije, ako Avstrija dovoli, da se odstopi levo pobrežje ob Renu francoskej državi. A naš cesar, kateremu je možka beseda in zvestoba do zavznikov nad vse, je to odločno odbil, dasiravno bi bila Nemčija dolžna, cesarja podpirati v tej vojski, Prusija je znala oboroženje zavleči dotlé, da je bilo prepozno.

Lombardija je bila sicer izgubljena, a cesar je preskerbel takoj, da se zveza ostalih avstrijskih kronovin bolj uterdi. Uže prihodnje leto — dné 20. oktobra 1860 — je izšel cesarski razglas, ki je oznanil novo ustavo vsemu cesarstvu. — Ogrri so prejeli svojo prejšnjo ustavo, druge kronovine naj bi imele svoje deželne zборе, a zadeve, ki se tičejo vse države, ima obravnavati državni zbor. — Ta razglas je dopolnila postava dné 26. februarija l. 1861., v kateri se je določilo, da imajo v državnem zboru, ki je sestavljen iz gospodske in poslanske zbornice, zastopane biti vse kronovine. V gospodsko zbornico pridejo možje, ktere določuje cesar sam, in kateri obderže to častno službo do smerti. V poslansko zbornico imajo prihajati možje, kateri so voljeni iz naroda. — Vsaka kronovina ima svoj deželni zbor, v kateri móž voli narod, izvzemši onih, ktere pošiljajo duhovščina in vseučilišča.

S to postavo je stopila Avstrija v versto konstitucionalnih držav. Narodi nje so dobili pravico, glasovati o postavodajstvu. Vsako leto se sklicuje državni zbor, ki se ima posvetovati o državnih postavah, ktere zadobé še le takrat svojo veljavo, ako jih sprejmete obe zbornici in jih cesar poterdi.

Ta postava je vzbudila po vsem cesarstvu veliko veselja. Povsodi so se praznovale slovesnosti. In če je le kaj, kar more navduševati avstrijskih narodov za svojega vladarja, je gotovo na prvem mestu ta postava.

8.

Boji z Danci, vojska na Nemškem in Laškem, pogodba z Ogri.

Leta 1864 se je unela vojska med Avstrijo in kraljestvom Danskim zaradi dežel Šlezvika in Holštajna. Avstrija je šla v zvezi s Prusi v boj. Danci so bili tepeni; a ta zmaga je koristila le Prusom. Ti so hoteli te deželi za-se imeti, ter odvzeti Avstriji vso oblast v njih. Avstriji, se ve da, ni bilo to po volji, in zaradi tega se je unela dve leti pozneje vojska med njo in Prusijo, leta 1866.

Cesar avstrijski se je moral tedaj s svojim prejšnjim zaveznikom, pruskim kraljem,

bojevati; ta prilika je bila tudi laškemu kralju premikalna, da bi ne napovedal vojske Avstriji. Od dveh stranij so prijeli sovražniki našo državo: Prusi na severju in Lahi na jugu. Lahi so bili sicer tepeni pri Kustoci in pri otoku Visu. A na severju se je boj za bojem izgubljeval. In pri Kraljevem gradu je bila avstrijska armada popolnem zmagana. Kaj je bilo storiti? Cesar je sklenil mir z Lahi, jim pustil še svojo jedino laško kronovino Benečansko, potegnil vojake z Laškega nazaj, ter jih poslal proti Prusom. Ali v tem se je tudi z njimi sklenil mir v Nikolsburgu, v katerem ni izgubila sicer Avstrija nobene kronovine, a nje upliv na Nemškem je bil uničen.

Leta 1867 je sklenil cesar z Ogrri ono pogodbo, po kateri je dobilo Ogersko svojo vlado, t. j. svoje ministerstvo in svoj državni zbor. Verhu tega je imenoval še tri ministre, tako imenovano splošno ministerstvo, namreč: ministra vnanjih zadev, državnega finančnega ministra in vojnega ministra. Ti se imajo s tako zvanimi delegacijami, ki se sestavljajo iz 60. mož, katerih volita oba državna zbora, posvetovati o zadevah, ki se tičejo vse avstrijske države. Dne 8. junija o. l. so našega cesarja v Budapešti slovesno kronali kraljem ogerskim, vez med vladarjem in podložniki po ogerskih deželah je bila z nova uterjena.

Dné 22. decembra l. 1867 je poterdil cesar deržavne osnovne postave in novo ustavo, ki so odsihmal podlaga deržavnemu pravu in redu v Avstriji. Tega leta sta se sešla cesarja Franc Jožef in Napoleon v Solnogradu, cesar je obiskal tudi svetovno razstavo v Parizu, kjer so Francozje občudovali vitežko postavo avstrijskega cesarja in so močno hvalili njega neutrujenost.

Dné 22. aprila l. 1868 se je rodila v Budapešti na Ogerskem nadvojevodinja Marija Valerija, in povsodi, vzlasti na Ogerskem, so se tega dogodka močno veselili.

Važne v tej dobi so med drugimi tudi šolske postave. Dné 25. maja l. 1868 je izšla postava, ki določuje razmero med cerkvijo in deržavo; deržava ima višje nadzorstvo nad vsemi šolami, a cerkev je zastopana v deželnem, okrajnem in krajnem šolskem svetu; dné 14. maja l. 1869 je izšla zopet postava, ki stavlja glavna načela zaradi naprave, uredbe in uzderževanja ljudskih šol, in deželni zbori se imajo posvetovati, kako se bodo izverševale po posameznih kronovinah. — Zaradi teh postav se je mnogo šol ali razširilo, ali z nova ustanovilo, smoter ljudskim šolam se je razširil, t. j., več nego prej se ima v ljudskej šoli učiti, pravne razmere učiteljem so bile uréjene; učitelji dobivajo odsihmal svojo odločeno plačo, in so nekako postali enaki uradnikom. — Toda prostor nam

odmenjen in namen teh verstic ne dovoljuje govoriti dalje o tem, in o drugih postavah, izišlih v teh časih miru.

9.

Cesarjevo potovanje na Jutrovo
l. 1868, na Tirolsko l. 1871.

L. 1869 dné 25. oktobra je odšel svitli cesar na daljše potovanje v jutrove dežele, obiskal Atene, Carigrad in dné 9. novembra je slovesno ustopil v Jeruzalem. Kaj je čutil naš svitli cesar, ki se imenuje tudi jeruzalemski kralj, ko je videl s svojimi očmi te svete kraje, je pač težko zapisati. — Vsa mohamedanska velikost s svojim lišpom je bila navzočna, navzoče je bilo vojaštvo, konzuli vseh narodov, bili so judje, mohamedani, gerki: v navzočnosti vseh je cesar ob Davidovih vratih s konja stopil in na zemljo pokleknil. S cesarjem so bili gineni vsi navzočniki, ktereга koli verstva in naroda. Škof B r a k o je cesarja kvišku vzdignil in mu podal križec, in cesar ga je s solznimi očmi še klečeč poljubil. Od jeruzalemskih vrat do cerkve Božjega groba je šel cesar z obhodom peš in odkrit, akoravno ga je bilo potovanje utrudilo in je hudo pripekalo jutrovsko solnce.

Cesar je obiskal najznamenitejše kraje v prosti obleki. V Ratisbonovi cerkvi, kjer stoji

še steber tistega oboka, raz ktereга je Pilat Izveličarja ljudem kazal, je cesar ginen pokleknil, Ratisbonu govoril pohvalne in izpodbudne besede, nunam in sirotam sebe in cesarico v molitev priporočal. Svitli cesar je bil tudi navzočen pri otvorjenji sueškega kanala, od todi je šel v Kairo. Vsega skupaj je prehodil 1013 milj v 42. dnevih; dné 6. decembra je bil zopet na Dunaji. — Prebil je mnogo nevarnostij na morji pri ukercanji v Jope in pri povratu na isterskih bregovih, toda previdnost Božja je varovala življenje, národom Avstrije toliko drago. Prišedši domú, je potolažil cesar upor Dalmatincev, kateri so se protivili nekterim naredbam brambovske postave.

L. 1871 je šel svitli cesar zopet v Tirole, kjer so ga navdušeno sprejemali. Cesar je v dveh dnevih, kar se je tam mudil, obiskal nižje in višje šole, stopil v bólnice in sirótnice, pregledal delavnice in tovarne, povsodi je stavil vprašanja, iz katerih se je izpoznavalo, da Ga vodi višji namen sedaj v šolo, sedaj v tovarno.

Navdušenost je do verha prikipela pri plesu strelcev dné 4. januarija, h kateremu so se zbrali Tirolci iz vseh krajev svoje domovine, da se poklonijo cesarju in cesarjeviču. Deželni glavar je s krepkimi besedami nagovoril cesarja, v katerih je naglaševal udanost dežele, a cesarja pozdravljal tudi izverstnega strelca.

Ko cesar na oder stopi in glasno izpregovori, kako Ga veseli, da more ta večer biti med svojimi Tirolci, so bili vsi do solz gineni, in ko cesar dvorano zapusti, ni bilo drugega govorjenja, nego le tega: „Cesar, cesar je rekel, tako je govoril“.

10.

Velika svetovna razstava na Dunaji.
Petindvajsetletnica cesarjevega
vladanja.

Svetovna razstava na Dunaji je bila najberž jedna največjih, kar jih je dosihmal videl svet. Razstavna poslopja so bila tako razsežna, da bi bil človek potreboval 40 dnij, ako je želel ves prostor na dolgo in široko obhoditi; vesoljni svet je poslal semkaj izdelke uma in dlaní, a je tudi stalo vse še nad 20 milijonov gld. Razstava se je otvorila dné 1. maja in se je zaprla dné 1. novembra. Prišli so razstave gledat nemški cesar Viljelm, Aleksander, car ruski, sultan Abdul Aziz, kralj Viktor Emanuel iz Laškega, da, še celo Šah iz Perzije. Cesar jih je slavno sprejemal in uživali so cesarsko gostoljubnost tudi taki knezi, ki so cesarju pripravljali prej veliko britkost in žalost, kakor n. pr.: nemški cesar in laški kralj. — Sijajni so bili dnevi razstave, nepozabljivi dunajskemu mestu; a vse te

svečanosti je prekosila slavnost 2. decembra, dan 25letne vlade presvitlega cesarja. Vsa ljudstva mnogonarodne Avstrije, vsa mesta in kraji te velike deržave so slovesno obhajali ta dan, goreče molitve so puhtele k prestolu milosti Božje, da bi ohranil Avstrijo, varoval in branil vladarja notranjih in vnanjih sovražnikov. Po gorah so goreli veseli kresovi, po dolinah se je razlegal strel, mesta so bila razsvitljena. Bil je to vesel praznik 36 milijonom ljudem. Tudi revežev ta dan niso pozabili; v Ljubljani so oblekli srenjski odborniki 40 revnih šolarjev in ustanovili dve dijaški štipendiji, kateri oddaje ljubljansko mesto. — Središče vse te slavnosti je bilo, se ve da, stolno mesto, Dunaj. Cesar je sprejemal tam voščila visoke cesarske rodovine, ministrov, vojaštva, poslance zastopov, mest in družeb. Kar iz serca pride, do serca gre. Ta znamenja spoštovanja in vdanosti so močno ganila serce vladarjevo. V svojeročnem pismu se je zahvalil národom o tem enoglasnem skazovanji ljubezni, in o dobrotljivosti, katero se je tako sijajno pokazala. Rekel je cesar: „Ljubezen Mojih podložnikov je vedno tista, v prijaznih in neprijaznih dnevih“. Posebno veličastno se je sprejelo vojaštvo. Pri poslaništvu so bili navzočni vsi principi cesarske rodovine, tudi cesarjevič, in vsi poveljniki armade. Vojni maršal, nadvojevoda Albreht, je govoril v imenu c. k. vojne. Z ginenim glasom se je cesar

zahvalil zmagoslavnemu vojskovodji, ki je danes na čelu vojni na kopnem, pomorstvu in deželni brambi. „Ginenega serca in hvalno se spominjam onih, katerih ni več med nami, slavnih vodij Moje vojne v mnogih bitvah, tistih, ki so delali in živeli v korist Mojej vojni. Spominjam se nepozabljivega admirala, ki je vodil Moje brodovje do zmage in slave in tisočev onih, ki so svoje življenje žertvovali v častnem boju. Izrekam svoje prepričanje, da bode tudi dalje vojna najterdnejša podpora prestolu in domovini, da ostane skala, ob kateri se bodo v viharji razbijali valovi, da bode ohranila Mojemu sinu tisto ljubezen in zvestobo, katero je meni vsikdar skazovala“.

Ko se je cesar spominjal svojega sina, zalile so ga solze. Globoko so bili gineni zbrani in živahno zaklicali „slava“, in cesar je končal z voščilom, ki je gotovo prišlo iz dna serca: „Bog blagoslovi, Bog obvaruj Mojo verlo vojno in jej dodeli zmago“.

Teh vladarjevih besed vojna gotovo ne bode pozabila. V spomin tega dné je cesar ukazal kovati svetinjo, ktero dobivajo vsi tisti, ki so bili pod Njegovo vlado v vojski.

Nad vso mero sijajno je bil tačas Dunaj razsvitljen, in najkrasnejše je bilo, da nisi našel kotiča, ki bi ne bil razsvitljen. Bogati in reveži, visoki in nizki so se skušali drug pred drugim

pri tej domoljubni svečanosti. Slovesnost je dosegla svojo najvišjo stopinjo, ko se je cesar med živahnim slavoklicem ljudstva vozil po ulicah dunajskega mesta.

11.

Potovanje v Dalmacijo in poslednjič
1. 1878.

L. 1875 se je cesar peljal čez Ljubljano in Gorico v Benetke, kjer je obiskal laškega kralja, Viktorja Emanuela. Od todi se je podal na težavno potovanje v Dalmacijo. Dalmacija je bregovita, ozka in na dolgo raztegnena dežela za Jadranskim morjem, na mnogo krajih se potuje le po skalnatih stezah. Težave potovanja so bile toliko večje, ker je bilo dostikrat deževje, in prigodilo se je, da se je cesar in Njegovo spremstvo sušilo in grelo pri ognji na próstem.

„Nihče bi ne verjel“, tako piše profesor Coglievina, „da more človek, naj bode še tako čverst na duhu in telesu, toliko prenašati, toliko preterpeti, kakor je cesar na tem svojem potovanji po Dalmaciji, ne da bi bil nevoljen, nepoterpežljiv ali utrujen, marveč povsod je bil do vseh prijazen in ljudomil. Obiskoval je mnogo mest, tergov, sprejemal poslanstva in poslušal njih nagovore, ter vsem prijazno

in primerno odgovarjal, pregledoval cerkve, urade, starinske spominke, a pri vsem pre-potoval 1200 milj ali v barki, ali na vozu, čez morje in reke, gore, ravni in dolí, in pri vsem je reševal še vladne reči. Ako vse to premisli, bode se vsak vprašal, kako je to le mogoče? To vse prihaja iz rednega in delavnega življenja. Ob solnčnem vzhodu je uže cesar pri delu. Dež, vihar in druge nezgode Ga na potu ne zaderžujejo. Tudi najterdnejši človek bi poslednjič opešal, a cesarja vzderžuje vzvišena ideja, ki izhaja in Njegovega visocega poklica. Cesar Tit je svoje dni rekel: „Prijetelji! dan sem izgubil“, a naš cesar ne more tega reči“.

Dalmatini so stermé gledali svitlega cesarja, tla blagoslavljali in s cveticami potre-sali, kamor je cesar stopil, tudi onkraj meje so prišli poslanci zaupljivo mogočnega cesarja pomoči prosit, ali tačas jim cesar še ni mogel pomagati. Zgodilo se je tri leta pozneje.

Pomenljiv v svetovni zgodovini je bil shod treh cesarjev: avstrijskega, nemškega in ruskega v Zakopih (Reichstadt) na Češkem, in cesarjevo potovanje v Berolin, ki je utrdilo prijateljsko vez med sosednjimi deržavami.

Zdaj smo naposled dospeli do minolega l. 1878. Uže tri leta je bil silno hud upor v Bosni in Hercegovini. Iz Bosne in Hercegovine so bežali ljudje na cesarsko zemljo,

ker niso mogli več prenašati silnega turskega jarma. Prebivalci sosedje na mejah so jim bili na pomoč, kakor so jim mogli, in vlada jim je dajala nekaj podpore, ali, v boj hoditi zastran teh begunov, ni kazalo Avstriji. A ko je Rusija l. 1878 Turčijo premagala, sešel se je v Berolinu shod deržavnikov evropskih velevlastij, in Avstrija je prevzela nálog, zasesti in pomiriti te deželi, v katerih je uže tri leta divjala kervava vojska. Dné 29. julija je prestopila c. k. vojna deželne meje. Uporniki, katere je skrivaj turska vlada hujskala, so stavili zapreke, kjer in kakor koli so mogli. Velike so bile tudi vremenske nezgode, toda, avstrijska armada je slavno zmagala in dné 19. avgusta je poveljni general Filipović vzel glavno mesto Sarajevo, in skoro je poročal junaški bojniki svitlemu cesarju: „Bosna se klanja Vašemu Veličanstvu“. Avstriji je tedaj pridobil dve deželi, kateri bodete pod modro vlado zaradi svoje lege in prirodnih pridelkov blagoslov deržavi.

Zaveršujoč to poglavje, ne morem zamolčati dogodeb poslednjih dnij. Od nekdanj je bil svitli cesar prvi, ki je pomagal nesrečnikom po ognji in povodnji. Debela knjiga bi se o teh darovih lahko pisala, tudi naši Notranjci vedó o tem kaj povedati. Ko je letos 12. marcija strašna povodenj zalila in pokončala mesto Szegedin, je šel svitli cesar sam v ta onesrečeni kraj, tolažil obupance, jim obetal pomoči, a

tudi iz svoje blagajnice daroval 50.000 gld. v pomoč prebivalcem, ki so izgubili vso svojo imovino. — Tako dela, tako ravna mogočni vladar 36 milijonom ljudém.

12.

Kaj se je storilo pod vlado Franca Jožefa.

Staro se podira, novo se začenja, tako je bilo in je še sedaj za vlade našega svitlega cesarja. Premembe se verše redko-kje in kedaj v lepem miru. Vladi svitlega cesarja gre hvala, da se izveršujejo nove naredbe brez notranjega nemira in nepokoja. L. 1848 se je odpravila tlaka in desetina, a dolgo je še trajalo, predno so bile te zadeve uréjene. — Nekdanje sodnije pri graščinah so prestale; dan danes sodijo za to postavljeni sodniki v imenu presvitlega cesarja vsem stanovom jednako. Sodnije so ločene od politiške oblasti. Uvedene so porotne sodbe, v katerih samostalni možjé sodijo, je li obdolženec kriv ali nekriv? Število postav o pravosodju je veliko, povsod je svitli cesar, kakor je njegova navada, sodeloval, ko je poklical in za svét vprašal izkušenih móž. — Po ječah so odpravili tepenje, in verige so odpadle jetnikom, po kaznilnicah sedaj delajo in se uče. Kaznjenec dela in si

tako sam nekaj služi. Kazen naj človeka zboljša, da je zopet koristen ud človeški družbi.

Vojna predstavlja celoskupnost in varuje prestol in edinost deržavi, zato je svitli cesar od nekdej skerbel prav posebno za izurjeno vojno. Uže 5. decembra l. 1848 je izšla nova postava, ki izrekuje enakost podložnih za vojaško službo; do dobra izveršena je bila ta enakost v brambovski postavi l. 1868. Vojaška dolžnost je splošna in traja od 20. — 32. leta in od tistih 12 let spada na pravo službo naj več tri leta; drug čas so vojaki večjidel na odpustu. Po vseh deržavah je vojna služba daljša, kakor v Avstriji, tako n. pr. v Nemčiji od 17.—42., na Ruskem in Francoskem od 20. — 40., na Laškem od 21. — 40., na Švicarskem od 20. — 44., le v Angliji je od 18. — 30. leta. A sicer se vojaška postava ozira tudi na družinske razmere, oprošča in iz službe spušča iz veljavnih vzrokov. Vojna je sedaj vsa drugačna, kakor je bila nekdej, in da se tudi taka vojna zna dobro bítí in hrabro postopati, se je pokazalo minolo leto.

Učilništvo je bilo vse predrugačeno. Po vseh učiliščih se je vvela svoboda pri poučevanju in učenji. Za vlade Franca Jožefa so bile osnovane nove verste šol, realne in obertne šole. Pervi realki ste se začeli na

Dunaji l. 1851. — Potreba obertnih šol je nastala tem večja, ker je bila colnina za tuje blago ali znižana ali odpravljena, in se je bilo treba našim obertnikom skušati uže z inostranskimi.

Važne so bile pre naredbe v ljudski šoli. Eni so hoteli, da ostane pri starem, a drugi: mladina naj se v raznih stvareh poučuje, ne gledé na vero in npravnost. Svitli cesar se je odločil za srednjo pot, namreč um naj se bistri a tudi serce mladini blaží. Deržava ima višje nadzorstvo po šolah, a cerkev ima besedo zaradi verskega pouka. Učitelji so bolje plačani in se imajo dalje časa, kot poprej, pripravljati za svoj poziv.

Ko je cesar Franc Jožef nastopil vlado, so bili še hudi boji za prestol. Sovražniki deržave so bili tudi sovražniki cerkvi, in zato jej je cesar Franc Jožef podelil mnogo pravic in upliv na deržavo. Nekaj teh postav je pre-narejenih, a svitlemu cesarju se imamo zahvaliti, da je v Avstriji mir med cerkvijo in deržavo. V osnovnih postavah je dalje zagotovljena svoboda vsem verozakonom, kar pride na dobro posebno judom, ki vživajo sedaj enake pravice, kakor kristijani, in so jim pristopne vse službe.

Skoraj nemogoče je naštet, koliko se je storilo za tergovstvo in promet v dobi vladanja našega cesarja, koliko je bilo cest napravljenih,

žalibog

koliko železnic narejenih. — Najdalje sega obertna postava. Prej ni nihče mogel nastavnik (mojster) postati, ako ni céh tega dovolil. A nova postava oprošča obertnost, vsak sme na svojo roko začenjati rokodelstvo.

Tudi na gospodarstvo in kmetijstvo se je ozirala vlada svitelega cesarja. Učitelje so klicali l. 1868 v gospodarski tečaj na Dunaj. Osnovale so se kmetijske in gozdnarske šole; služne pravice po graščinskih in drugih gozdih so bile poravnane. Enake važnosti je tudi postava o rudokopstvu.

Dragocen dar je dobila Avstrija iz rok svojega cesarja s srenjsko postavo, s katero se stvarja svobodna srenja. Srenjski postavi pridružuje se v prvi versti domovinska postava, ki daje pravico svobodnega bivanja v srenji in v sili tudi pomoči.

Ako v Avstriji ni tál za nauke socialdemokratom, ki bi radi sebi na korist imetje bogatejših ljudij delili, imamo se zato zahvaliti previdnosti vladarjevi, ki skerbi ljudem za delo in zaslužek.

Ako stojimo na visoki gori in gledamo okolo sebe, zapazimo najprej verhove gorâ; tako smo tudi mi, pregledovaje vlado našega svitelega cesarja, omenjali le nekaterih dejanj in poglobitnih činov za časa vladanja Franca Jožefa. Ali vse, kar smo slišali, nam kaže življenje, ki je posvečeno blagostanju in koristi narodov.

Znanost in umetelnost cesar Franc Jožef posebno pospešuje in podpira. Kolikrat beremo tu in tam: Njih Veličanstvo je sprejelo delo tega ali onega umetelnika. — Pesnik Grillparzer je dobil Leopoldov red in je bil poklican v gospodsko zbornico. Dr. Palacky je bil ud gospodski zbornici; vitez Miklošič, Slovenec, jej je še sedaj. Pesnik Anastazij Grün je imel naslov tajnega svetovalca. — Ako le kdo kaj izvanrednega ali odličnega izumi, izmisli ali izverši, vselej je svitli vladar prvi, ki mu izreka priznanja, bodi si tako ali tako. Mnogo umotvorov je bilo izdelanih, ker je cesar to misel sprožil in podpiral.

Stavbe. Ni ga skoraj mesta, v katerem bi ne bilo postavljeno kako državno poslopje za časa vlade Franca Jožefa. — V prvo gre tukaj omenjati Dunajskega mesta. Okolo mesta, katero je obdajalo 33 predmestij, so bili terdnjava, nasipi in rovi ter prostor, pri terdnjavah navaden, „glasi“. L. 1858 so jeli zid podirati. Le še kos tega zidovja stoji pred dvorom cesarjevega poslopja, na katerem stoje zapisane pomenljive besede: „Justitia regnorum fundamentum“. Pravica je podlaga kraljestvom. Grape so zasuli in sedaj je tam najlepša in najširja cesta dunajskega mesta „Ring“, ob katerem se dvigajo najkrasnejše palače, in zrak po Dunaji se je veliko vzboljšal; ves Dunaj je sedaj razdeljen v X okrajev. Velikanski ar-

zenal na Dunaji je stavba prve verste, v njem je vojašnica za več tisoč mož, orožnica, slavnina dvorana i. dr., in prostor zavzema tolik, kot mesto manjše verste.

Spominki po drugih mestih: kakor v Pragi „Radeckega“, v Terstu „cesarja Maksa“, v Poli „Tegethofa“ in drugej, so stalni spomini na vlado Franca Jožefa.

Vsi udje slavni cesarski rodovini podpirajo umetelnosti in znanosti, in so takim družbam na čelu pokrovitelji, a za občno korist bogato darujejo podpor.

O zaobljubljeni cerkvi na Dunaji, s katero je tesno zvezan spomin na cesarja „Maksa“, smo uže prej govorili. Slavni nadvojevode na milijone darujejo cerkvam, šolam in bólnicam. To so le nekatere čertice, iz katerih je razvidno, da se vlada cesarja Franca Jožefa ozira na vse stroke umetelnosti in znanosti, in ako sme Avstrija ponosna biti na svoje umetelnike, slikarje, podobarje, gre tukaj v prvi versti slava svitlemu vladarju.

13.

Cesar in deržava.

Vse dežele, katerim vlada naš cesar, se imenujejo skupaj avstrijska deržava. Na čelu tej deržavi je Njegovo Veličanstvo,

cesar avstrijski. On je vladar državi; v njegovi moči je, napovedati vojske in sklepati mir z vnanjimi državami, sklepati pogodbe, on ima pravico, podeliti državne službe in odlike, on sme pomiloščevati jetnike i. t. d. On je nadpoveljnik vsej avstrijski armadi.

Postave, ki se tičejo vse države, predlagati in sprejemati, to pravico imata avstrijski in ogerski državni zbor, in one, ki se tičejo posamnih kronovin, razni deželni zbori. A te postave niso veljavne tako dolgo, dokler jih ne poterdi cesar.

Najvišji gospodski za cesarjem ste: avstrijsko in ogersko ministerstvo. Za temi pridejo druge, ki imajo izverševati postave. Vse te gospodske so zavezane s prisego, biti zveste cesarju in ustavi, in izverševati postave v prid vsej državi. A podložniki morajo biti pokorni cesarju in gospodskam, ki ga namestujejo.

Vendar sama pokorščina še ni dovolj. Dober državljani nima samo dolžnosti, da se peča s svojim gospodarstvom, ampak on mora se truditi tudi za blagor družim, za blagor svoji občini in za blagor vsej državi. Njegov blagor je mnogokrat v tesni zvezi z blagostanjem vse države. Kdor tako ravná, ta je dober državljani, verl domoljub.

Ljubezen do domovine izhaja iz ljubezni do matere. Le oni, ki ljubi resnično svojo

mater, je sposoben se povzdigniti do domovinske ljubezni. Kdor zaničuje svojo domovino, ta zaničuje svojo mater; a kdor matere ne časti, matere vreden ni.

Vzemimo si v vzgled naše pradede, ki so tolikokrat sijajno pokazali svoje domoljubje, ki so toliko kervi prelili za domovino, ki so ji ostali zvesti v dobrih in slabih časih. Posnemajmo jih, ter ostanimo zvesti na veke cesarju in domovini.

Ljubimo cesarja, kajti tudi on je pokazal tolikokrat svojo ljubezen do svojih podložnikov. Pomislimo, koliko ljubezen je imel celo s svojimi nasprotniki. Tako je n. pr. leta 1849 spregledal vso kazen laškim vstašem, leta 1850 je ukazal izpustiti iz ječ vse ogerske in sedmograške vstaše, kateri so se uperli avstrijski vladi. Dalje je odpustil kazen nekovim zarotnikom v Mantovi, in vselej, kadar se je veršila kaka slovesnost v Avstriji, tako n. pr. pri svojem ženitovanji, pri rojstvu svojih otrok in pri kronanji za ogerskega kralja — o vseh tacih prilikah je bilo pomiloščenih sto in sto jetnikov. In sliši se, da bode tudi o petindvajsetletnici svojega ženitovanja 24. aprila letošnjega leta spet pomilostil mnogo jetnikov.

Tudi daroval je uže mnogo ubogim in raznim zavodom. Tako n. pr. je dal l. 1853 ranjenim vojakom v Milanu 550 cekinov, bólnici v Işlu 2000 gl., pri svojem ženito-

vanji 200.000 gl. ubogim in cesarica 50.000 gl. In skoraj vsak teden lahko beremo po novinah, koliko dá cesar, bodi-si v pripomoč pri zidanju novih šol, cerkev, bólnic i. t. d.

Iz tega kratkega spisa lahko razvidiš, dragi bralec, kolikokrat in kako lepo je izraževal cesar svojo ljubezen do avstrijskih narodov, ki ga smejo ceniti in slaviti po vsej pravici. Bog ga živi še mnoga leta!

14.

Kako živi svitli cesar.

Toliko beremo po novinah in drugih spisih, kako živi n. pr. nemški cesar Viljelm in njegov kancelar, mogočni Bizmark, tolikrat vidimo po ilustrovanih listih njih slike, ali o našem svitem cesarju primeroma le malo slišimo in beremo, in vendar on živi in trudi se le za podložna ljudstva; njegova delavnost je neprestana, pridnost izvanredna, ne le za cesarja, marveč tudi za kacega uradnika. Cesar Franc Jožef gotovo izmed najpervih na Dunaji vstaja, po leti ob 4., a po zimi ob 5. uri. Pri zajuterku navadno bere novine, po stari šegi na dvoru „Presse“, tudi druge večje liste vsaj po verhu pogleda. Ob 6. uri prihajajo uradniki: predstojnik kabinetni kanceliji, generalni adjutant; to navadno traja od 9.—10. ure,

ker se vse na drobno pregleduje in prevdarja; na to prideta na versto višji dvornik, višji komornik in drugi dostojanstveniki na dvoru, a za njimi prihajajo ministri ali privatna zaslišanja.

Med 11. in 12. uro je drugi zajuterk, potem se izdelujejo važnejši predlogi ministrov. Cesar dostikrat svojeročno popravlja; ni ga pisma, katerega bi sam ne prebral.

Po tretji uri popoldne predlagajo zopet pisarne svoja izdelovanja Najvišjih sklepov, in cesar vse še enkrat pregleda, ker dostikrat kaj prenaredi. Navzočniki so večkrat osupneni o tem, kakó je cesar več v najbolj različnih strokah vednosti, tako, da je uže navaden ta pregovor: Cesar je zopet pravo zadel. Pri vsem tem se cesar na tanko derži ustave, da, celó v najmanjših stvaréh se ozira na to, ter noče, da bi komu storil kaj žalega, da bi ne prezerl kakšne naredbe in bi se moglo reči: ustava je prelomljena.

Dokler je kaj opraviti, si cesar ne privošči miru. Vsi ministri pričajo o tem, da se v cesarjevi pisarni najhitrejše uraduje in da je tam navada, da se vse uloge ministrov, ako niso posebno obširne, rešujejo v 24. urah in ministerstvu vračajo.

Med 5. in 6. uro cesar obeduje sam, ali, kadar sta cesarica in cesarjevič doma, z njima. Ob nedeljah navadno vsi udje cesarske rodo-

vine skupaj obedovajo. Zmernost in treznost cesarjevo sploh hvalijo.

Ob nedeljah in praznicih je cesar pri sv. maši navadno ob 11. uri, in sploh spolnjuje svoje dolžnosti katoliškega kristijana.

Kadar ne gre cesar v gledališče ali kadar ni gostov, se poda ob 9. uri k počitku, a dosihdob navadno dela v deržavnih zadevah.

Pri vsem tem se le čudimo, da o življenji tujih kraljev in cesarjev več slišimo, kakor o življenji svojega presvitlega cesarja. Od kod to izvira? Cesar je vendar do vseh, ki pridejo do njega, zelo uljuden in prijazen, s svojo prijaznostjo si pridobiva serca vseh. Poslanci, ki pridejo k cesarski mizi, vedo o tem povedati, in cesar pred vsem rad govori s tistimi, ki niso glasovali za vlado, da izve njih mnenje.

Na potovanji živi cesar posebno priprosto. Povablja k sebi sopotnikov in se z njimi prijazno pogovarja. — Kadar je za to prilika, spušča se cesar v pogovor z osebstvom, ki tam službo opravlja ter je sprašuje o podrobnosti službe, katera mu je uže tako znana. Spomin ima tako dober, da se spominja osob, s katerimi se je kedaj sešel, čez leta in leta ter jih pozna po imenu.

Otrokom svojem je najskerbnejši in milejši oča, in cesarski dvor je vzor družinskemu življenju.

Lov je edina zabava cesarju, kajti zaradi ljubeznjive radodarnosti cesarjev je po cesarskih graščinah Schönbrunn in Laksenburg komaj kak prostor, po katerem bi se prosto sprehajal. A potuje največ po noči, da mu dan ostaje za delo. Posebno rad hodi na divjega petelina po gozdih okoli Reichenava pod Snežnikom. Pelje se zvečer s poštnim vlakom v Pajerbah, kamor pride ob 1. uri čez polunoč. Tukaj so uže pripravljene kašipotje in lovci in stoprav odrinejo na mesto, kjer pričakujejo petelina. Kadar usterli jednega ali dva petelina, verne se zopet nazaj na Dunaj; ob 10. uri dopoldne je uže navadno tam pri svojem vsakdanjem delu in zaslišuje ljudi, dostikrat po 200 ali več. Cesar je izversten strelec, divjačine nikdar ne zgreši, in pri strelnih vajah navadno piko zadene.

Na lovu je napravljen kakor štajarski strelec; cesar je tam med svojimi lovskimi tovariši popolnem kakor njih jeden, in kadi svojo viržinko in se pogovarja z njimi, se ve, o lovu, in kar tam skusijo. Obeduje ali pri gozdnarju ali v kaki navadni kerčmi in na mizo pridejo jedi tam navadne.

Do lovcev, gozdnarjev, je nad vso mero prijazen in je kakor oča med svojimi otroci, se ve, da ga ti ljudje spoštujejo in ga nad vse ljubijo. Pri ti ponočni vožnji cesar dobro spi, kar gre pripisavati njegovemu rednemu življenju.

Sploh je cesar terdnega zdravja, delo ga ne utruje, premembe vremena mu ne škodujejo. Uže leta ni bil nič kaj bolan, izvzemši kake male, nenavarne bolezni.

Lep izgled točnosti in natančnosti daje svoji okolici, nikoli ga ni treba čakati ne pri svečanostih, ne pri obedih, niti pri vojaških vajah. Pripoveduje se, da je s svojo točnostjo pri potovanji v Dalmaciji v nekem kraji ljudem napravil čudno preglavico. Ob 7. uri je bil napovedan začetek v gledališču. Točno ob 7. uri je bil cesar s svojim spremstvom tudi notri, a tam so mislili, da pojde vse po stari navadi, niti godbe ni bilo v gledališču, ko cesar noter stopi.

Pri vojaških vajah je cesar neutrujeno na konju, jezdari tako brzo, tako jaderno od oddelka do oddelka, da ga izpremstvo komaj dohaja. Pripoveduje se, da so se njegovi vojaški postavi kar čudili, ko je cesar ogledoval francoske vojne v Parizu l. 1867, in laško vojno pri Vigonci l. 1875 na potu v Dalmacijo. Svojo pogumnost je cesar pokazal l. 1848 pri Santa Lucija in v Rabu l. 1849, ko je eno uro po sovražnikovem odhodu uže v mesto šel, in l. 1859 pri Solferinu, ko se je podal tija, kjer so krogle najbolj zvižgale.

Kako je cesar prvi, ki pomaga obči potrebi, smo uže nekaj slišali, isto tako

tudi, da obdaruje zasluge, kjer jih najde, tako, da je njegova zasobna blagajnica dostikrat prazna, in da si mora izposojati iz kakšne druge blagajne.

Znano je tudi, da cesar in cesarska rodovina plačuje prostovoljno dohodninski davek.

Svitli cesar je velikodušen, rad prizanese posamezniku, a tudi deželam, ako se pregreše nad prestolom, in je hvaležen tistim, ki si usluge pridobodo za državo.

Svitli cesar je bil vedno pripravljen, roko podati najbolj zagrizenim sovražnikom prestola in države, kakor se je to videlo pri razstavi l. 1873, ko so ga obiskavali najhujši nasprotniki, a jih je gostoljubno sprejemal. Cesar ni kriv, ako iz tega ne pride do stalnega miru in odkritoserčne prijaznosti.

Cesarski grad je vsakemu odpert, nikomur ne branijo priti do cesarja. Vsak ponedeljek in četrtek so splošna zaslišanja in prèdenj smé vsak, kateri se poprej oglasi v cesarjevi kanceliji. Cesar ima za vsakega prijazno besedo.

Taka zaslišanja so živa slika narodnosti v Avstriji. Tam vidimo vojakov, skrivnih svetovalcev, diplomatov v svojih uniformah, tukaj zopet ogerskih, hervatskih in poljskih plemenitašev, bogato napravljenih, poleg teh ciganov in poljskih kmetov v svoji narodni obleki;

judje prihajejo v dolgih kaftanih, a kerščanski svečeniki v talarjih, s kratka, vsi narodje, vsi verozakoni so tukaj zastopani.

Bliže ko so ljudje cesarju, bolje ga spoznavajo in toliko bolj hvalijo njegova osobna svojstva; o vladi našega cesarja bode zgodovina mogla bolje soditi, kakor mi sedaj.

15.

Cesarjevič Rudolf.

Bilo je dné 21. avgusta l. 1858. Nenaadno je Dunajčane ustrašilo gromenje topov. Tisoč in tisoč prebivalcev dunajskega mesta je z nekacim strahom štelo osodepolno naznanilo: dvajset, jedenindvajset, dvaindvajset! Dalje ni nihče štel. Vesel krik nastane po mestu in nepopisljiva radost se polasti serdec Dunajčanov, ker streljanje topov je bilo veselo oznanilo, da je habsburski vladarski hiši in Avstriji rojen cesarjevič, naslednik našemu cesarju. To veselo novico je berzobjav iz Dunaja naglo raznašal po vsej deržavi. Kakor so na Dunaji s 101 strelom naznanili za Avstrijo imenitno dogodbo, tako so jo naznanjali tudi po vseh večjih mestih, in povsodi se je širilo veselje med prebivalci. Njih Veličanstvo presvitli cesar je od veselja s svojo darežljivo roko delil obilo milostij in milodarov

na vse strani, ter od zvestih avstrijskih državljanov so serčne čestitke prihajale k zibeli novorojenca v cesarske palači Laksenburgu. Pri sv. kerstu so dali pervorojenemu cesarjeviču ime **R u d o l f**; preživel je prva leta svojega življenja zdrav in vesel v družbi plemenite cesarske rodovine. Svojim roditeljem je bil Rudolf vedno iz vsega serca vdan, svojo sestro Gizelo je ljubil z otroško nežnostjo in stari materi nadvojevodinji Sofiji je izkazoval veliko spoštovanje.

Rudolf je prebival prva leta s svojo sestro Gizelo po zimi v cesarski palači na Dunaji, a po leti v gradu Laksenburgu, obdanem s prelepimi vrtovi, ali v Reichenavu, v krepilnem planinskem zraku.

Po razumni vzgoji in krepkem zdravju so se cesarjevičeve telesne in dušne moči takó hitro razvijale, da se je uže l. 1862 začel redno poučevati in učiti.

Dvorni kaplan dr. Majer je bil poklican za učitelja v kerščanskem nauku, a nadporočnik Henrik Spindler za učitelja v začetnih naukih in češkem jeziku. Za nekoliko časa je bil za češki jezik poklican dr. Jireček, a za madjarski jezik korar Rimely. V nemščini ga je poučeval najpred šolski svetovalec A. M. Becker, potem profesor Egger, in od 1871. leta prof. Greistorfer. Leta 1867. ga je naš rojak dr. Josip Čižman začel učiti la-

tinščine, dve leti pozneje pl. Hilenbrand poljščine, in prof. Duchêne francoščine. Sploh se je pri cesarjeviču Rudolfu uže zgodaj gledalo na to, da se nauči mnogo jezikov, kar je vse hvale vredno, ker odločen je vladati Avstriji, v kateri toliko različnih narodov živi; treba je dakle, da pozna njih jezik, ker vsak oča mora razumeti svoje otroke. Rudolf je v vseh rečeh dobro napredoval. Ko je 1872. leta aprila in decembra meseca delal izkušnjo iz ogerske zgodovine v madjarskem jeziku, in ravno tako 1874. l. aprila meseca iz češke zgodovine v češkem jeziku, čudili so se vsi navzoči, kako natančno in izborno je govoril.

Do 9. leta se je Rudolf učil, kar se po priliki v ljudski šoli učé otroci; po potrebi so mu vendar učitelji tudi uže višjih predmetov razlagali. Tako na priliko: dr. Kriss matematiko in geometrijo, a dr. Čizman zemljepisja in zgodovino. Za višje izobraženje je 1872. l. zemljepisje prevzel profesor Grün, naravoslovje prof. vitez Hochstetter, občno zgodovino prof. Zeissberg, in drugo leto potem zgodovino umetelnosti prof. Ambros.

Poleg tega se je 1872. l. moral Rudolf pridno poprijeti vojaških nauk. Podpolkovnik Karol Wagner ga je poučeval v orožji in vojaški uredbi; podpolkovnik Grünewald ga je učil uriti se (eksercirati) in službeni reglement za pešce; a podpolkovnik Rössler o šancah

in trdnjavah, stotnik Hugon Kerchnawe o pionirskeji službi, polkovnik Rheinländer o taktiki in strategiki, stotnik vitez Eschenbacher mu je razkladal službeni reglement za topničarje in major baron Gemingen reglement za konjike.

Leta 1875. je začel višje modroslovske nauke pod prof. Greistorferjem, in pravoslovske, katere so vodili profesorji Exner, Čižman, vitez Keller in dr. Menger.

Cesarjevič se je vseh učnih predmetov z veliko pridnostjo učil, vendar je posebno veselje kazal za prirodopisje, zgodovino in umetelnost, zlasti za risanje in slikarstvo, česar sta ga podučevala slavni Selleny in njegov prijatelj Jan. Novopacky.

Leta 1867. je bil prvič pri sv. izpovedi, 18. aprila 1870. l. pri sv. obhajilu, in 24. februarija 1873. l. pri sv. birmi.

Vso odgojo Rudolfovo je vodil in nadzoroval generalmajor grof Leopold Gondrecourt, a pozneje je to službovanje prevzel generalmajor Josip Latour.

Da bi cesarjevič Rudolf to, kar se je iz knjig naučil, bolje razumeval in v spominu obdržal, potoval je na več krajev ter si vse to v resnici ogledal, o čemur se je popred učil. A tudi zabave je imel cesarjevič Rudolf.

Z dovoljenjem svojih starišev povabil je nekoliko svojih prijateljev na igro ali zabavo.

Za take potrebe mu dadó visoki roditelji vsak mesec nekaj denarja, o katerem jim na konci meseca da natančen račun, v kaj ga je porabil. Največ denarja razdeli siromakom v sili in jih s kakim darilom iznenadi.

O počitnicah je Rudolfu najprijetniša zabava potovanje. Leta 1871 je potoval po Českem in Moravskem, povsod slovesno in častno sprejet.

Cesarjevič Rudolf je zelo blazega in viteškega duhá, krepak na mišicah in volji, natančen v vsem svojem delovanji; vsak dan gre k sv. maši, tudi na potovanji in v Berlinu so debelo gledali, ko pustni torek na balu čez polnoč ni več plesal, ker nastopil je postni čas, sploh je nadpoln in ljubeznjiv mladeneč, ki ga navdaja serčna ljubezen do Avstrije in gorka želja za blagor in čast njenih prebivalcev. Zato je pa on tudi dika in nada vseh avstrijskih narodov, ki mu pri vsakej priložnosti kažejo svojo udanost in ljubezen. Bog daj, da bi to ljubezen in udanost svojih podložnikov v obilnej meri užival tudi takrat, ko mu previdnost Božja naloži težko breme vladarstva nad njimi.

Himna.

~~~~~

*Serce vsako, ki za dom, cesarja bije,
Danes vneto je, v radosti splošni plava,
Živio cesar, cesarica! ljudstvo vpije
Čuj od Visle sem do Soče, do Triglava
Živio cesar, cesarica! ljudstvo vpije.*

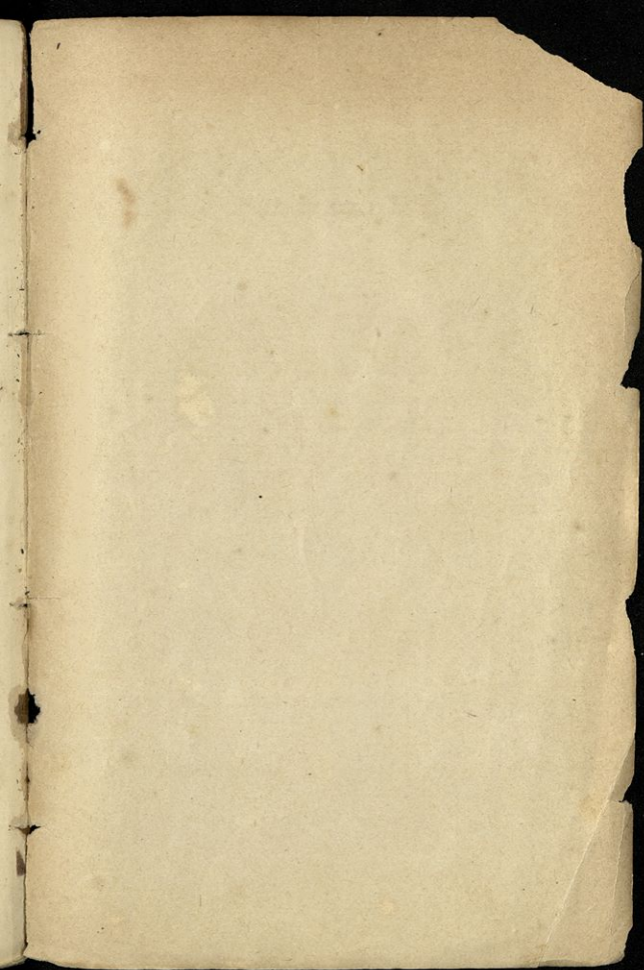
*Slavni god, poroke cara, vse narode
Dan's prešinja, padle narodnost so meje
Nemec, glej! Madjar, Slavjan, Tal'jan, Roman se
Vama, vklanja, se ponosno sina šteje.*

*Sam en klic je: France Jožef, Lizabeta
Čujte glas otrok, ki z dna serca, udani
Mol'jo: milo Mater, skerbnega Očeta
Ti o Bog nam blagoslovi, nam ohrani!*

Jožef Golje.

NARCISS